

דף צה

באורים והערות

ז'כן היה רבי שמעון בן אלעזר אומר משום רבי אליעזר: אשה לא תעביר סרק על פניה מפני שצובעת' — יש לדייק מלשון הרמב"ם שלהלכה אין בדבר חיוב אלא איסור מדרבנן. וכן נקטו הפוסקים לעיקר. וצריך באור בטעם הדבר. והחיי-אדם (שבת כד, נשמט אדם סק"א) כתב משום שהיא צביעה שאינה מתקיימת. ובמנחת חינוך (מוסך השבת 'הצובע' ג) פקפק בדבר).
ואולם יש ראשונים שפסקו כרבי אליעזר, שהגודלת והפוקסת והכוחלת — חייבת חטאת. והוא הדין להעברת סרק על הפנים. (וכן משמע בסמ"ג, שהוא אב-מלאכה וחייב חטאת. מובא באבני נזר או"ח קעז, ג).

יש מן הפוסקים האחרונים שהתירו לפזר אבקת איפור על הפנים כאשר אינה נדבקת היטב, שאין 'צובע' אלא בצבע הדבוק. ויש מפקפקים בהתר זה, כי כל שמכוין לצביעה, אפילו אינו מתקיים אלא לזמן מועט אין לנו להתיר. (ע' שמירת שבת כהלכתה יד, נט ובהערה).

ז'תנו רבנן, החולב והמחבץ והמגבן — כגרוגרת. המכבד והמרבץ והרודה חלות דבש — שגג בשבת, חייב חטאת, הזיד ביום טוב — לוקה ארבעים. דברי רבי אליעזר. וחכמים אומרים: אחד זה ואחד זה אינו אלא משום שבות' — כמה ראשונים סוברים שחכמים חולקים ופוטרים גם בחולב מחבץ ומגבן, והלכה כמותם, (כן כתב רב האי גאון. וכן נראה מתוך דברי התוס' במגילה ז: וכן פסק ריא"ז).
והטעם לפטור חולב — יש לומר מפני שאין דישה אלא בגידולי קרקע. ובמגבן — י"ל לפי שאין בנין באכלים (ע' ריטב"א עירובין לה). או משום שאין נחשב כבונה כל שעושה כדי לאכלו בו ביום, או משום בנין לשעה — ע' פני יהושע כאן ובביצה יב; מהרש"ם. וב'חדושי הר"ן' כתב שסוברים חכמים אין דרך ברירה ובנין בכך).
ויש סוברים שלדברי הכל חייב. (ולזה סייע רבנו חננאל, וכן דעת הרמב"ם והרי"ף בתשובה (ע' בסימן שיב) — כמו שכתב הרב המגיד (שבת ח, לו). וע' רמב"ן ורשב"א וריטב"א. וכ"כ רש"י בפסחים סה. ע"ע בסיכום שיטות הראשונים בחזו"א נר, א).

ע"ע:

שו"ת רב פעלים — ח"א יט (בנין באכלים);

שו"ת שבט הלוי — ח"ו כט (ובסימן לו; ובח"ח נד, ב) (מו"מ בדין בנין לשעה; יש להחמיר לכתחילה משום סרך בונה, שלא לעשות צורות מיוחדות במיני מאכלים, ליפותם);
שם — ח"ג נה (אף שמגבן חייב משום בונה לפסק הרמב"ם, הכנסת מים למקפיא כדי שיקרשו, אין בה איסור משום גדר 'בונה' כלל);

חדושי הגרז"ר בנגיס — ח"ב סד, ה (באור מחלוקת ר"א וחכמים (עפ"י הירושלמי), האם חולב חייב משום 'קוצר', וכענין מחלוקתם ברדיית דבש מן הכוורת);

חזון איש — נו, ו (כל פעולה המגבשת את החלב או את שומן החלב למוצק — היא בכלל 'מחבץ', כגון נתינת אבקה על החלב לעשותו גבינה, או ליתן חלב על האבקה; אין התר לחלוב על גבי אבקה כזו).
וע"ע בשאלות ותשובות לסיכום, ציוני שיטות הראשונים באיסור חליבה.

המכבד והמרבץ' — בטעמו של רבי אליעזר שמחייב, פרשו התוס' כאן שודאי הוא משוה גומות על

ידי פעולות אלו, והרי זה 'פסיק רישיה ולא ימות'. וחכמים נחלקו על כך וסוברים שאין זה 'פסיק רישיה'. [יש מי שבאר שאין זו מחלוקת במציאות, אלא קרוב לודאי שיעשה גומות, ונחלקו האם מוגדר הדבר כ'פסיק רישיה' אם לאו. 'מאור ישראל'. וע' דרך נוספת בשו"ת שבט הלוי ח"ט ז — הלכה כג]. ובמקום אחר (פסחים סה.) כתבו שדוחק לפרש כן. ופרשו שנחלקו האם סתם מכבד ומרביץ מתכוין להשוות גומות אעפ"י שאין צריך לכך.

ואולם יש מפרשים באופן אחר; לפי שהקרקע משתווה ומתיפה בכיבוד וריבוץ, והרי פעולות אלו מצד עצמן נחשבות כבנייה, או בכלל גמר מלאכה של בנין וחיובו משום 'מכה בפטיש'. [ואמנם קיים גם חשש השוואת גומות, כמו שאמרו בגמרא להדיא, והוא טעמם של חכמים שאוסרים, אך אי אפשר לו להתחייב על כך, כל שאין ודאות שישהו וגם אינו מתכוין לכך]. (עפ"י רמב"ן רי"ד רשב"א וריטב"א. וכן כיוון השפת-אמת, ע"ש).

והנצי"ב כתב לפרש שודאי משהו גומות, אלא שחכמים פוטרם מפני שאינה אלא השוואה לשעה. ומכל מקום אסור לכתחילה, כי חוששים להשוואת גומה לחלוטין. ורבי אליעזר סובר שגם השוואה לשעה מלאכה היא. והוא גם הטעם למחלוקת רבי אליעזר וחכמים בגודלת, האם חייבת משום 'בונה', הגם שאינה אלא לשעה. וכיוצא בזה נחלקו (להלן קכה) בתוספת אהל עראי. (וע"ע בשו"ת אבני נזר או"ח רנב, שרבי אליעזר אינו מצריך 'מלאכת מחשבת').

'אמימר שרא זילחא במחוזא, אמר: טעמא מאי אמרו רבנן, דילמא אתי לאשווי גומות, הכא ליכא גומות' — הראשונים הקשו מדברי הגמרא לעיל (כט.), לענין גרירת רהיטים, שגזרו ברצפת שיש אטו בתים דעלמא. ואילו כאן לא גזרו.

התוס' (שם) יצאו לחלק בין עיר שכל בתיה מרוצפים, (כגון מחוזא — כדברי רש"י כאן), ובין מקום שיש כאלו וכאלו. (וכן מובא בפוסקים להלכה). והרמב"ן דחה חילוק זה. וכתב:

'אני אומר, אין אומרים באיסורי שבת זו דומה לזו, שלא מסרן הכתוב אלא לחכמים והם גזרו בזו מפני שהיא מלאכה מצויה, ובשאינה מצויה לא גזרו, או שהגורר קרוב לבוא לידי חריץ יותר ממה שהמרביץ בא לידי השוואת גומות... וכל שכן [דנוכל לומר] דההיא מימרא הוא ולא ס"ל הכי'.

(עקרון זה הביאוהו כמה פוסקים בהלכות שבת, שאין מדמים איסורי שבת זה לזה — ע' בראשונים להלן רפי"ט; בית יוסף שז בשם תשובת הרשב"א; משנ"ב שז סקכ"א. וראה ביתר הרחבה בחזון-איש נג, ד).

(ע"ב) 'בעא מיניה ההוא סבא מרבי זירא: שורש כנגד נקב מה לי אמר רבי שמעון? אישתיק... זימנא חדא אשכחיה... אמר אביי: ואי איתמר להא דרבי זירא הכי הוא דאיתמר, ומודה רבי שמעון שאם ניקב למטה מרביעית' — כלומר, לא דיבר רבי זירא אלא באופן שניקב למטה והתבטל מתורת 'כלי', אבל ניקב למעלה ונשאר בו כדי לקבל רביעית, עדיין כלי הוא, ואף על פי שהשורש כנגד אותו הנקב, עדיין יש מקום להסתפק שמה אינו נידון כמחובר לקרקע. (עפ"י רבנו חננאל. וע' גם בחדש האביב ובשפת אמת ובחזו"א סב, כא).

ציונים

'מלמד שקילעה הקב"ה לחוה והביאה אצל אדם' — ע' במוזבא בברכות סא.

'הזיד ביום טוב לוקה ארבעים' — על דברי התוס' בענין בנין ביום טוב — ע' פני יהושע ומהרש"ם; שער המלך (יו"ט דף טז, ג); שו"ת דובב מישרים (ח"א צא, ב); שבט הלוי ח"ח קכא, ב; ברכת מרדכי (ח"ב כה, ז).

'מאי טעמא דרבי אליעזר, דכתיב ויטבל אותה ביערת הדבש' — בבאור הדרשה ובכללות הענין — ע' במצויין בבא-בתרא סו.

'ע"ב) 'אמר רבא: חמש מדות בכלי חרס... — מציינו בכמה מקומות שרבא היה עושה מדות, בגטין עט. בחולין יז: וע' גם בגטין סה. (עפ"י תוס' ב"ב קנה. ד"ה איתמר. וצדדו לגרוס 'רבה', וכתבו שגם הוא היה רגיל לעשות מדות).

*

חליבה בשבת — החזו"א (נו) האריך להוכיח שאין לחלוב אלא על ידי נכרי, [או על ידי מכשיר חשמלי המופעל על ידי שיעון, אם לא משום חלול שבת של פועלי חברת החשמל — ע"ש לח, ד]. ואם אי אפשר, אין התר לחלוב אלא על הקרקע או על כלי מאוס, בענין שהחלב ילך לאיבוד. והוסיף שם דברים הנוגעים להעסקת פועלים ערבים לצורך זה, וזו לשונו:

'... ומכל מקום חייב כל אדם להשתדל לחלוב על ידי אינו יהודי, שזו דרך הישרה על פי התורה וסופה להתקיים וכן נוהגין בכל המקומות שהשבת אצלן ביוקר, ומדרך התורה להחזיק שלו' עם כל אדם ולהעביר על המדה, וכמש"כ הר"מ פ"י מה' מלכים הי"ב, וכשם שאין ראוי לחכם לבעוס ולנקום במריע לו מתוך חולי רוח, כן אין ראוי לנקום ולשנוא את המריע מתוך חולי נפש המשכלת וחסר משקל המדות, ואין בין בליעל למטורף הדעת ולא כלום, וכל העונשים הוא להיות חכמת החכמים מוגבלת מאד ובלתי מספקת ליתן לפתאים ערמה, ההכרח להשתמש בעונשים להקים גדרי עולם שלא יהיה העולם טרף לשני בריאי הגוף וחלושי השכל, אבל העונש צריך להעשות מתוך יגון עמוק, נקי מרגש צרות עין בשל אחרים, ובהיות האדם בלתי שלם בתכלית השלמות ומורגז ביצר הרע, לא יחדל מלהיות רחמני ולהתיר בשעה שמצוה לעשות דין, ואז ניתן לו להשתמש גם בהערת טבעת נקמה תחת פיקוח הדעת שאין הערתו בזה רק לזירוז הדין, וזהו בכלל בכל לבבך בשני יצריך'.

פרק אחד עשר; דף צו

'שתי גזוזטראות זו כנגד זו ברשות הרבים — המושיט והזורק מזו לזו פטור, היו שתיהן בדיוטא אחת — המושיט חייב' — יש מי שפרש, דלא כרש"י, שאין חילוק לדינא אם רשויות היחיד נתונות לכיוון אורך רשות הרבים או לרחבה, אלא הכל תלוי אם הן מופלגות זו מזו שאז פטור, או סמוכות כעין שורת בתים אחת ('דיוטא'). כן הביאו הראשונים להלן בשם רב האי גאון. 'והזהרו בפירוש זו כי בטורה גדול נגלה לנו'. (לשון רב האי).

ובדומה לזה הביא הריטב"א בשם מורו (הרא"ה): 'דיוטא אחת חייב' היינו הושטת חפץ באופן שכשנכנס